

εἰσέλθωμεν εἰς τὸν πρόναον, ἀπὸ τῆς στοᾶς ταύτης χωριζόμενον διὰ μικροτέρων ἔξ κίωνων. Ἐντεῦθεν εἰσερχόμεθα διὰ πλατυτάτης εἰσόδου εἰς τὸν ἰδίως ναόν, πανταχόθεν ὑπὸ τοίχου περιβαλλόμενον, πρὸς δυσμὰς δὲ ἔχοντα ἰδιαιτέραν αἰθουσαν τοιχοκτιστον, ἣτις ἐκ τῆς δυτικῆς στοᾶς χωρίζεται ὁμοίως διὰ δευτέρας στοᾶς ἀνταποκρινομένης ἀκριβῶς πρὸς τὸν ἀνατολικὸν πρόναον. Ἡ αἰθουσα αὕτη καὶ μόνη, ἀποτελοῦσα ἀποθήκην ἀσφαλῆ πρὸς φύλαξιν ποικίλων τοῦ ναοῦ ἀντικειμένων, οἷον σκευῶν τῶν πομπῶν, λαφύρων, ἐνδυμάτων, πολυτίμων λίθων, ἐπισήμων ἐγγράφων, βεβλαμμένων ἐπίπλων, ἔφερε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ ὄνομα *παρθενῶν*, ὅπερ πολὺ βραδύτερον ἀπεδόθη εἰς ἅπαν τὸ ἱερόν. Ὁ ἰδίως δὲ ναὸς (*cella*) ἔχωριζετο διὰ κίωνων εἰς τρία ἐπιμήκη χωρίσματα, ὧν τὰ μὲν ἐκατέρωθεν ἦσαν στενώτερα, πλατύτερον δὲ τὸ ἐν τῷ μέσῳ. Ἐν τούτῳ λοιπὸν τῷ μεσαίῳ τμήματι ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου, ὁπότεν ὁ ἀνατέλλων ἥλιος ἐπέχεεν ἐντὸς τὸ φῶς του, καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὴν δυσμικὴν πλευρὰν ἠγείρετο ἐπὶ τοῦ μνησθέντος βήθρου περίσπτον πανταχόθεν τῆς Ἀθηνᾶς τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα. Ὅταν οἱ πιστοὶ ἐκ τοῦ πρόναου εἰσέρχοντο εἰς τὸν ἰδίως ναόν, ἴσταντο εἰς τὸν πρόσθιον αὐτοῦ χώρον βάθους $7\frac{1}{2}$ μέτρων, ὁπότεν ὑπὸ τὸ σιόφως καὶ τὴν ἱερὰν σιγὴν τοῦ ναοῦ προσέβλεπον πρῶτον τὴν μορφὴν τῆς σεμνῆς Παλλάδος. Πολύτιμα ἀναθήματα, χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐκόσμουσαν τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ. Τὸ λευκὸν μάρμαρον ἀντήλλασε τὴν λαμπρότητα του πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων τῶν κιονοκράνων, τῶν ἐπιστυλίων, τῶν λοιπῶν πολυχρῶμων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Ἐκ τοῦ προσθέτου τούτου χώρου, ἐξ οὗ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν καὶ εἰς τὰ ἐκατέρωθεν στενώτερα ἐπιμήκη τοῦ ναοῦ εἰσέρχετό τις, ἀπεχωρίζετο διὰ ταπεινοῦ προφράγματος ἢ κιγκλιδωτοῦ δεύτερος χώρος σχεδὸν τετραγωνικὸς $9\frac{1}{2}$ μέτρων βάθους, καὶ ἀπὸ τούτου δὲ ὁμοίως ἀπεχωρίζετο τρίτος χώρος $8\frac{1}{2}$ μέτρων βάθους, ἐν ᾧ ἠγείρετο τὸ ἄγαλμα. Ὅπισθεν τούτου σειρά κίωνων ἀπετέλει ἐγκαρσίαν στοᾶν, εἰς ἣν εἰσέρχετό τις ἐκ τῶν δύο τοῦ ναοῦ ἐπιμήκων στενωτέρων στοᾶν. Ὁ ἰδίως ναὸς ἅπας μεταξὺ τῆς ἀπὸ τοῦ πρόναου εἰσόδου καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς ὀπισθεν ἀποθήκης (*παρθενῶνος*) χωρίζοντος αὐτὴν τοίχου εἶχεν ἀκριβῶς 100 ποδῶν μήκος, διὸ καὶ ἐκατόμπεδος ἐκλήθη.

Πάντα τὰ σκοτεινὰ ταῦτα ἀντικείμενα, περὶ ὧν πρότερον ὀλως διάφοροι ἰδέαι ἐπεκράτουσαν, διεφώτισε τὸ 1881 διὰ μακρᾶς του πραγματείας ὁ Δαίρπφελδ (ἴδε *Mittheilungen* VI), πολεμῶν σφοδρὸν ἀγῶνα πρὸς φιλολογικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ἀθετησίας, αἵτινες ἐπόμενον ἦτο ἐπὶ τέλους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ ὀφθαλμοφανῆ διδάγματα τοῦ ἀρχιτέκτονος ἐρευνητοῦ. Ὁ ἀγῶν, ὡς εἶπον, δὲν

ἦτο εὐκολος, ἡ ἀσήμαντος δὲ φαινομένη διαφορὰ τῆς ὀνομασίας ὁ ἐκατόμπεδος (ναὸς) ἢ τὸ ἐκατόμπεδον (ἱερόν) ἔφεραν αὐτὸν ὀλίγον ἀργότερα εἰς φιλολογικὰ ζητήματα καὶ εἰς ὀρθὴν ἐρμηνείαν ἐπιγραφῶν, ἐνθα καὶ πάλιν ἐνίκησεν ἡ ὀξυδέρκεια τοῦ πρακτικοῦ παρατηρητοῦ κατὰ προλήψεων ἐξόχων μὲν, ἀλλὰ θεωρητικῶν ἀνδρῶν. Πλήρες καὶ σαφὲς διάγραμμα περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαίρεσεως τοῦ Παρθενῶνος ἔχομεν μόνον ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μετὰ τὰς καταμετρήσεις καὶ μελέτας τοῦ Δαίρπφελδ. Ἦδη δὲ ἐκ τῆς ἀνωτέρω βραχυτάτης περιγραφῆς δύναται ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἰδὼν ἅπαξ ναὸν ἀρχαῖον, ν' ἀνασχηματίσῃ κατὰ φαντασίαν ἀκριβῶς τὴν εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ τῆς οὐρανοῦ τοῦ ἱεροῦ. Ὅστις μετὰ προσοχῆς τινος ἐξετάζει τὸ ἔδαφος τοῦ Παρθενῶνος, ἀνευρίσκει οὐχὶ δυσκόλῳσιν τῶν μελετῶν τοῦ ἡμετέρου ἀρχαιολόγου. Ὅταν ἡ Θεοτόκος Μαρία κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Παλλάδος, ὁ ναὸς αὐτῆς ὑπέστη σπουδαίας μεταβολάς, αἵτινες ἐφθείραν μέχρι τινὸς τὸ ἀρχαῖον σχέδιον. Ὁ ἀνατολικώτερος χώρος τοῦ ναοῦ μετεβλήθη εἰς τὸ ἱερόν βήμα, ἡ εἰσόδος μετετέθη πρὸς δυσμὰς, ὁ δυτικὸς τοίχος τοῦ ἰδίως ναοῦ διηνοίχθη ἵνα σχηματισθῶσιν ἐντεῦθεν θύραι τρεῖς. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ μεταβολαὶ διακρίνονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, πρὸς τὸ ἱερόν, ὅπου νῦν ἐπιησίαζον ἐκατέρωθεν ἐκ τῶν στενωτέρων στοᾶν οἱ χριστιανοὶ πιστοί, τὰ κοιλωθέντα ἐκ τῆς προστριβῆς τῶν ποδῶν μάρμαρα σώζονται εἰσέτι.

[Ἐπεταὶ τὸ τέλος.]

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

Ἀθηναϊκὴ ἠχώ

Μεταξὺ τῶν νέων μεταρρυθμιστικῶν νομοσχεδίων ἡ Κυβέρνησις ἐπρότεινε εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν διδάκτρων ἢ, ἐπὶ τὸ εὐφημότερον, δικαιομάτων ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει, ἀναλόγως ἀξίαντων ἀπὸ τῆς μέσης εἰς τὴν ἀνωτέραν. Ἡ πρότασις αὕτη σχολιάζεται ποικιλοτρόπως. Οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι, οἱ γονεῖς καὶ οἱ κηδεμόνες καὶ μάλιστα οἱ πτωχοὶ, κόπτονται καὶ διαμαρτύρονται. Οἱ συνταγματολόγοι — καὶ ἠξέυρομεν ὅτι αἱ ἀθηναῖκαί πλατεῖαι βρῖθουσιν ἐξ αὐτῶν, διότι πᾶς ἔλληγ, ὅταν τύχη ἀντιπολιτευόμενος, ἐπιδίδεται εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Συντάγματος, — φωνάζουν ὅτι ὁ περιορισμὸς αὐτὸς ἀντίκειται εἰς τὸν θεμελιώδη νόμον, τὸν παρέχοντα ρητῶς τὴν παιδείαν δωρεάν. Ἄλλοι, μὴ ἐξετάζοντες κατὰ πόσον εἶνε νόμιμον ἢ παράνομον τὸ μέτρον, δὲν βλέπουσιν ἢ τὴν ἄμεσον βλάβην τὴν ὅποιαν θὰ προξενήσῃ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ θεοῦ τῆς γνώσεως φωτὸς, τὸ ὅποιον κατ' αὐτοὺς ἀφειδῶς εἶνε ἀνάγκη νὰ διασκορπίζεταί εἰς Κράτος, τὴν μίλις βαῖνον ἐπὶ τρίβον πολιτισμοῦ. Ἡ δὲ ἀντίθετος πρὸς ταύτην γνώμη εἶνε ὅτι τὸ ἐκ πρώτης ὀψεως παριστάμενον ὡς κώλυμα, δὲν θὰ βρα-

δύνη νὰ φανῆ μέτρον προκοπῆς· ὅτι καὶ τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς διδασκόμενους θὰ καταστήσῃ προσεκτικωτέρους τὸ σύστημα· καὶ ἐν ᾧ τῶν πρώτων θὰ βελτιώσῃ τὴν οικονομικὴν θέσιν καὶ θαυμάσιον τὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐλαβίαν τὰ διδάκτρα, οἱ δευτέρου θὰ γίνωσι πολλοὶ ἐπιμελέστεροι καὶ τακτικώτεροι, κατ' ἀνάγκην ἐπιμιώντες ἀγαθόν, τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἤμποροῦν πλέον νὰπολαύσῃ μετὰ τῆς προτέρας εὐκολίας. Μὲ διδάκτρα, λέγουσι, ἡ ἐκπαίδευσις συνδυάζει ὅλα τὰ καλὰ καὶ τῆς κατ' οἶκον ἰδιαίτερας διδασκαλίας καὶ τῆς ἐν τῷ σχολεῖω φοιτήσεως. Δι' αὐτῶν μεταξὺ τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου συνάπτεται συμβόλιον, ἡ παράθεσις τοῦ ὁποίου δὲν συμφέρει εἰς κανένα. Ἐδῶθεν αὐξάνει τὸ ἐνδιαφέρον, ἐκείθεν ἡ ἐπιμέλεια. Γίνεται δηλαδὴ ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον ἀπὸ τὸ γινόμενον παρ' ἡμῖν σήμερον μὲ τὴν ἄκρην αὐτὴν ἐλευθερίαν τῆς παιδείας ἢ μᾶλλον τὴν ἐγκυτάλειψιν, καθ' ἣν ὅσον προχωρεῖ πρὸς ἀνώτερα, τόσο ἐλιγώτερον συνδέεται πρὸς τὸν διδάσκαλόν του ὁ μαθητής, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ ἄκρον αὐτόν τῆς τῶν αὐτῆς ἐκλύσεως καὶ ἀνολισθίας, ὅπου, ὡς γνωρίζομεν ὅλοι, τόσον χαρματώδης εἶνε ἡ ἀκρόασις τῶν μαθημάτων καὶ μετὰ τὴν εὐκολίαν ὑπογράφονται αἱ ἀποδείξεις τοῦ ἐναντίου, ὥστε συχνάκις ὁ ὑποψήφιος διδάκτωρ γνωρίζεται διὰ πρώτην φοράν μὲ τὸν καθηγητὴν του κατὰ τὴν ὥραν τῶν ἐξετάσεων. Ἡ ἐπιβολὴ διδασκῶν ἢ δικαιωμάτων θὰ περιορίσῃ σημαντικῶς τὸ ἄτοπον τοῦτο, ἂν δὲν εἶνε δυνατόν τελείως νὰ ἐξαλείψῃ. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ὅσα ἔχουσι ἤδη ἐφαρμύσει τοιοῦτο σύστημα, ὁ φοιτητὴς συνδέεται στενῶς μὲ τὸν καθηγητὴν του καὶ εἶνε ἠναγκασμένος νὰκολουθήσῃ τὸ μάθημά του, οὕτως ὥστε καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ κάτι νὰ μάθῃ. Καὶ δὲν εἶνε μὲν πιθανὸν ἀκόμη νὰ ἐπικρατήσῃ ποτὲ καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιον σύστημα· πρὸς τὸ παρὸν θὰ πληρόνεται ἀπαξ ἐν βαρύτερον δικαίωμα ἐγγραφῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως καὶ ἄλλως, ὁ σκοπὸς πληροῦται. Τὸ χρέμα, τὸ ὁποῖον ἔδωκε κανεὶς ὅπως δὴ ποτε, τὸν κἀμνει νὰ μὴ ἡσυχάζῃ πρὶν ἢ τὸ ἐπωφελήσῃ. Ἡ δὲ ἐπανακτῆσις τοῦ χρήματος, τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ καταβάλλῃ εἰς διδάσκαλον, δὲν εἶνε προσφανεῖς ἢ ἡ ὅση τὸ δυνατόν μεγαλητέρα ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλεια.

*

Ἄλλ' ἂν ἡ γνώμη αὕτη ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησις καὶ ἀκούεται ἄνευ εἰρωνείας καὶ ὁ ὑποστηρίζων ὅτι ἐν ᾧ ὁ φύσει ἀμελής καὶ ἀνηρόδης δὲν θὰ προκύβῃ μὲ τὰ διδάκτρα, ὁ φύσει φιλομαθὴς ἀφ' ἑτέρου καὶ δραστήριος ἐλίγων τόρα ἄνευ τῶν διδασκῶν ζῆμιούται, καὶ ὅτι ἐπομένως ἀνωφελὴς μὲν ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην εἶνε ἡ καινοτομία, βλαβερὰ δὲ μᾶλλον ὡς δυναμένη πολλῶν ἐπιμελῶν ἀλλὰ πτωχῶν νὰνακόψῃ τὸ μέλλον· ἀναμφισβήτητος ὅμως μοι φαίνεται ἡ γνώμη τῶν ἐπιδοκιμαζόντων κατ' ἀρχὴν τὴν αὐξήσιν τῆς δαπάνης, ὡς φραγμὸν κατὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παιδείας, ἡ ὅποια εἰς τὸν τόπον μας κατήντησε τὸ κυριώτερον αἴτιον τῆς ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτοῦ ἐπισθοδρομήσεως.

Ἐπὶ τοῦ ἀληθῶς παραδόξου αὐτοῦ ζητήματος ἐπεθύμουν νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνω-

στῶν τῆς Ἐστίας. Πῶς εἶνε δυνατόν ἡ ἐν τόπω τινὶ ἐξάπλωσις τῆς παιδείας, τοῦ εὐεργητικοῦ δώρου καὶ τοῦ μόνου γνωρίσματος τοῦ πολιτισμοῦ, τόσω μεγάλης ζημίας νὰ γίνεταί πρόξενος; Καὶ ὅμως δὲν εἶνε ἄλυτον τὸ πρόβλημα. Ἄν συλλογισθῶμεν ὅτι ἡ παιδεία, ἡ ἀληθὴς τῆς ψυχικῆς ὁράσεως ἀνάπτυξις, δὲν εἶνε δυνατόν ποτέ, εἰς οἰονδήποτε τόπον καὶ ὑφ' οἰαδήποτε συνθήκας νὰποβῇ βλαβερὰ, θὰ συμπεράνωμεν εὐκόλως καὶ ἀναγκαίως ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσα εἶνε ψευδοπαιδεία τις μᾶλλον, χροιά καὶ ἐπίφασις ἀναπτύξεως, ἄνευ βάθους οἰουδήποτε. Δυστυχῶς καὶ ἡ παρατήρησις ἐπικυροῖ τὴν ἀλήθειαν τοῦ συλλογισμοῦ. Τὰ γράμματα δι' ἡμᾶς καὶ αἱ ἐπιστήμαι εἶνε ἐπάγγελμα ἄπλως βιοποριστικόν, μὴ διαφέρουν ἀπὸ κανὲν τῶν ἄλλων βαναύσων ἢ κατὰ τὸν ἐλιγώτερον κόπον τῆς ἐξασκήσεως. Σπανίως ὁ ἔρωσ καὶ ἡ δίψα ἄγει τοὺς μαθόντας τὰ προκαταρκτικὰ γράμματα πρὸς ἐξακολούθησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν τῶν, περισσότερον τῆς ἐλπίδος κοινωνικῆς ἀποκαταστάσεως, πλουσίου γάμου καὶ τὸ ἐπικρατέστερον, προσόντων θεσιθῆρου. Ἡ κυριώτερα ἀπόδειξις περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ θεωροῦμεν κοινῶς τὴν παιδείαν, εἶνε ὅτι ἐλίγιστοι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κτώρθωσαν νὰ τελειώσῃ τὸ ἐλληνικὸν Σχολεῖον, κατεδέχθησαν κατόπιν νὰκολουθήσῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς τῶν ἢ ἄλλο τι ἐπίσης τίμιον. Οἱ περισσότεροι ἐπεδίωξαν παντὶ σθένει καὶ πάσῃ θυσίᾳ νὰ τελειώσῃ, νὰ πάρουν ὅπως ὅπως ἓνα δίπλωμα διὰ νὰ ζήσῃ· ἐξ αὐτῶν δὲ παρήχθη κυρίως ἡ πολυπληθὴς φάλαγγς τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁποίων οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔγνος ἀφῆκεν ἡ παιδεία, τῶν λυμαινομένων τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον πλέον κατέκλυσαν ἀληθῶς. Τοὺς βλέπεις ὅτι ἦσαν φύσει καὶ θέσει προωρισμένοι ἄλλος διὰ τὴν σκαπάνην, ἄλλος διὰ τὴν σφύραν, ἄλλος διὰ τὸν πῆχυον, ἄλλος διὰ τὰ σταθμά. Ἀλλὰ πῶς νὰ φανῶσι πλέον μὲ τὰ βάναισα αὐτὰ ἐμβληματικά, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔμαθαν ἤδη ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ζῶντες εἰς κοινωνίαν νέαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐξευγενισμός τῶν ἐπαγγελμάτων, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἐλάβομεν ἀφορισμὸν νὰ παρατηρήσωμεν εἶνε ἄγνωστος, μὴ ἐννοοῦσαν δὲ ἀκόμη ὅτι τὰ γράμματα, καὶ μάλιστα τὰ δωρεὰν διδασκόμενα εἶνε στολισμὸς ἀναγκαῖος δι' οἰονδήποτε ἄνθρωπον, πτωχὸν ἢ πλούσιον, ἔμπορον ἢ βιομήχανον, κτηματῆν ἢ . . . διδάσκαλον;

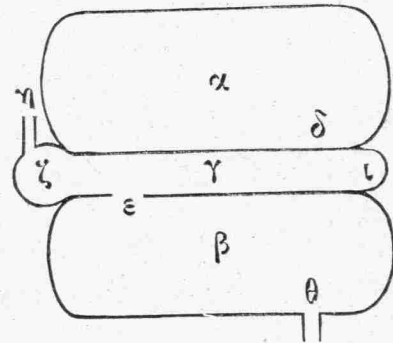
Ἄλλου ὁ μικροπαντοπώλης ὁ ἀμαθὴς καὶ θυπαρὸς στέλλει τὸν υἱόν του εἰς τὸ σχολεῖον· ἀλλ' ὅταν μάθῃ γράμματα ὅσα τοῦ ἀρκούν, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ τὸν κἀμν ἐπιστήμονα—καὶ ἔχει ἴσως πρὸς τοῦτο τὰ μέσα—προτιμᾷ νὰ τὸν ἐπαναφέρει πλησίον του, νὰ προαγάγῃ καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα, ναυξήσῃ τὰς ἐργασίας του, νὰ γίνῃ εἰς παντοπώλης εὐπρεπῆς καὶ καθάριος μὲ ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτας, τέμνων οὕτως ὅδον διὰ νὰ ἐξελιχθῇ περισσότερον τοῦ υἱοῦ ὁ ἔγγονος, πολλῶν καὶ ὁ δισέγγονος. Ὑπάρχουσι διὰ τοῦτο ἐκεῖ πολλῶν εἰδῶν καταστήματα, μεταδιβαζόμενα ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱόν, ὡς τίτλος τις εὐγενείας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αὐτοὶ καμμίαν φοράν παρακμάζει ἐν ᾧ ἐκεῖνα διαρκῶς προκρίονται καὶ βελτιοῦνται.

ΑΝΤΙΑΛΛΟΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΥΠΟΓΕΙΟΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΡΙΟΝ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚῃ

Πρὸ δύο ἡμερῶν Ἰουδαῖοι ἀνασκάπτοντες χάριν οἰκοδομῆς τόπον ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὴν αὐλῇ τοῦ τζαμίου τῆς ἁγίας Σοφίας, δοθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Δημαρχίας κατὰ τὸ νέον σχέδιον τῆς ῥυμοτομίας τοῦ κέντος μέρους τῆς πόλεως, ἀνεύρον ὅπως καταγούσας εἰς ὑπόγειον θολωτὸν κτίριον ὅπερ χθὲς ἀπεδείχθη ἐκτεταμένον καὶ πολυδαίδαλον Βυζαντινὸν προσκυντήριον τοῦ δεκάτου ἢ ἐνδεκάτου αἰῶνος.

Τὸ ὅλον κτίριον, κεῖμενον ὑπὸ τῷ σημερινῷ ἐδάφει εἰς βάθος τριῶν μέτρων καὶ ἐν 40 βημάτων ἀποστάσει ἀπὸ τοῦ Ἁγίου βήματος τοῦ τζαμίου πρὸς νότον αὐτοῦ, σύγκειται ἐκ δύο κυρίων θολωτῶν πτερύγων α καὶ β ὧν ἐν μέσῳ κεῖται τρίτη στε-

νωτέρα γ πρὸς ἣν ἐπικοινωνοῦσι διὰ τῶν πυλίδων δ καὶ ε. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ πτέρυξ γ τελευτᾷ πρὸς δύσιν εἰς κυκλοτερές θολωτὸν προσάρτημα ζ ἐξ οὗ πρὸς βορρᾶν ἀρχεται ὁ δαδρόμος ἡ τελευτῶν πάλαι ποτὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς αὐτὸ τὸ Ἁγιον Βῆμα τοῦ Τζαμίου τῆς ἁγίας Σοφίας, νῦν δὲ ἔμπεφραγμένος· ἐκ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος β ἀρχεται πρὸς νότον καὶ δεύτερος δαδρόμος θ ἔμπεφραγμένος. Τὸ ὕψος ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ κάτω ἐδάφους ἐπικεχωρισμένον διὰ μεταγενεστέρων χωμάτων κεῖται εἰς βάθος δύο μέτρων. Τὸ φῶς εἰσέρχεται εἰς τὸ ὅλον κτίριον, ὅπερ καὶ ἐν τοῖς πάλαι καιροῖς ἦτο ὑπόγειόν πως ὡς σαφῶς μαρτυρεῖ ἡ ἔλλειψις θύρας εἰσόδου καὶ θυρίδων, διὰ μακρῶν καὶ πλατέων σωλήνων ἐκτισμένων ἐπὶ τῶν θόλων («φεγγιτῶν») καὶ νῦν ἐπικεκαλυμμένων εἰς τὰ ἀνώτατα ἄκρα διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλάκων ἠρήθμισα τοιοῦτους σωλήνας ἐξ. Αἱ πλίνθοι, ἐξ ὧν κατεσκευασμένοι εἶναι οἱ τοῖχοι καὶ οἱ θόλοι, εἶναι μεγάλου τετραγωνικοῦ σχήματος, ὅμοιοι πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν ἀρχαίων ἐκκλησιῶν τῆς Θεσσαλονίκης τῶν μεταξεδλημένων εἰς τζαμιά. Ποῦ καὶ που ἀναφαίνονται ἐνεκτισμένα καὶ ξένα τεμάχια λευκοῦ καὶ Θεσσαλικοῦ μαρμαρίου (κοινῶς «σομακί»).

Ἄπαντες οἱ τοῖχοι ἦσαν ποτὲ κεκρησμημένοι καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν διὰ ζωγραφιῶν ὧν, παρά πᾶσαν

Αὐτὸ δὲ εἶνε τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγαπῶντος τὴν τέχνην του καὶ ποθοῦντος νὰ διακριθῇ εἰς τὸ στάδιόν του, ὑποδηματοποιῦ, βράπτου, τέκτονος, σιδηρουργοῦ. Εἰς τὴν χώραν μας ὅμως αὐτὰ εἶνε σπανιώταται ἐξαιρέσεις. Οἱ πολλοὶ ἐδῶ, κατὰ τὴν συμβουλήν του ἀποστόλου, ζηλοῦσι τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα, τὰς δὲ βαναύσους τέχνας καὶ τὰ ἐπαγγέλματα ἀκολουθοῦσι, νομίζεις, μετ' ἀποστροφῆς καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐσχάτης, ὡς ἄνθρωποι ἐκπεσόντες τῆς προτέρας περιωπῆς. Καὶ ἀντὶ νὰ ἔχουν ὡς μόνην φιλοδοξίαν νὰ ἰδρῶσουν, γενάρχαι αὐτοῖ, τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ τῶν οἴκου, μένοντες ἐφ' ᾧ ἐτάχθησαν καὶ ἐν τούτῳ προοδεύοντες, προπαρασκευάζοντες δὲ τοὺς υἱοὺς των πρὸς διαδοχὴν, προσπαθοῦν ἀπεναντίας νὰ τους κρατήσουν εἰς τὰ γράμματα καὶ θυσιάζουν τὰ πάντα διὰ νὰ τοὺς ἴδουν μέχρι τέλους ἐπιστήμονας, ἱατροὺς, δικηγόρους, καθηγητάς, ὅπως νομίζουν καλλιτέρους των. Τῆς τάσεως ταύτης—φυσικῆς, τίς οἶδεν, εἰς τὴν κοινωνίαν πρὸ μικροῦ ἀπελευθερωθεῖσαν—τὸ ἀποτέλεσμα τὸ γνωρίζομεν. Ζύμωσις καὶ ἀναστάσις κινδυνώδης· καὶ τὰ μὲν ἐπαγγέλματα μένουσιν ἐν νηπιῶδει κατὰστάσει, ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν υἱῶν γεννῶνται ὡς-πιτοπολὺ τερατώδη ὄντα, μυρωμένα, κομφεῦόμενα, διοπτροφοροῦντα, με ἀδιάπλαστον καρδίαν καὶ ἀμελημένην ἀνατροφήν, τὰ ὅποια ἐν τούτοις προικισμένα δι' ἑνὸς διπλώματος καὶ πολλῆς ἐπιτηδειότητος, ὑποστηρίζονται καὶ ἀνέρχονται μέχρι τῶν ὑψηλοτέρων κοινωνικῶν θέσεων.

*

Ἵπολογίσατε τὸρα τὴν ὡς ἐκ τῆς τάσεως ταύτης καὶ τῆς τῶσον εὐκόλως παρεχομένης μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἀνισόρροπον αὐξήσιν τῶν γραμματισμένων καὶ τῶν ἐπιστημόνων, — πληγὴν περὶ τῆς ὁποίας τόσα ἐλέγχθησαν καὶ ἐγράφησαν, ἀλλ' ἄνευ θεραπείας, — τοὺς μεταξὺ των ταπεινοὺς καὶ ἀγρίου ἀγῶνας, ἀληθῆς ἀνθρωποφάγωμα, πρὸς νομὴν τῶν ὀλίγων θέσεων ἢ ἀπόκτησιν πελατείας, καὶ τὴν στέρησιν ἀπὸ τῶν ἄλλων κλάδων, ἀπὸ τῆς γεωργίας μέχρι τῆς βιομηχανίας, βραχιόνων ἰκανῶν νὰ τοὺς καλλιεργήσουν. Γράμματα καὶ ὄλω γράμματα! . . . Βλέπετε ὅμως ὅτι ἡ παιδεία παρ' ἡμῖν δὲν ἡμπορεῖ νὰ παραβληθῇ πρὸς φῶς, τὸ ὅποιον ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐντάσεως σκοτίζει, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς φῶς, τὸ ὅποιον ἐκ τῆς κακῆς ποιότητος λυπεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἡμεῖς θὰ ἐπιροτιμῶμεν νὰ σεσθῇ τὸ κακὸν αὐτὸ φῶς ἢ νὰ ἐλαττωθῇ. Καὶ ὡς ἐν μέσον πρὸς τοῦτο, ἐπικροτοῦμεν τὸν περιορισμὸν τῆς μέσης καὶ πρὸ πάντων τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ χρηματικῶν ὑποχρεώσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὀλιγώτεροι νὰ ἡμποροῦν νὰ ὑποβάλλωνται. Αὐτὸ τοὺς πτωχοὺς δὲν θὰ τοὺς ἀδικήσῃ, ὅπως θέλουσιν νὰ ὑποστηρίξουν μερικοί. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἂν συμβαίη, νομίζω ὅτι χάριν τοῦ γενικοῦ καλοῦ, παραβλέπεται οἰουδήποτε ἀτόμου ἢ τάξεως ἢ ζημίας. Ἐξ ἄλλου τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστήπαι, διὰ νὰ καρποφοροῦν, πρέπει νὰ καλλιερῶνται ὑπ' ἀνθρώπων θέσει πρὸς τοῦτο ἰκανῶν, μὴ ἐξηναγκασμένων νὰ τὰ μεταχειρισθῶσι διὰ νὰ ζήσωσιν ὑλικῶς ἀλλὰ πρὸ πάντων ἠθικῶς. Ἄν δὲ μεταξὺ τῶν πτωχῶν καὶ ἀνυποστηρίκτων γεννηθῇ ποτε καὶ